

PSALMBOKSFÖRSLAGET

Av docenten IVAR HYLANDER, Uppsala

I ÖNSKVÄRD grad har den nu något utebbade debatten kring det under förvåren framlagda psalmboksförslaget av år 1936 gett en påminnelse om, att psalmboken alltfört är icke endast en av kyrkans böcker i egentlig mening utan en folkbok, buren av en tradition, mäktigare, i varje fall vidare spänd över folkets skilda lager än den, som eljest möter i fråga om vårt kyrkolivs former och uttrycksmedel. Men å andra sidan är sagda betingelse också till visst hinder för en rent saklig lösning, en fördomsfri och lugn bedömning av psalmboksfrågans läge och möjligheter. En tradition av här förefintlig art är nämligen genom sakens egen natur så känslbestämd, religiöst likaväl som estetiskt, att det torde vara ett hopplöst företag att vilja skapa en acceptabel enhetslinje på demokratisk grund. Det synes icke förty vara väl så angeläget, att i en situation, när vreda vindkast och dammbemängda virvelvindar redan hunnit svepa fram genom pressen och bedarrat, tillfälle ges till en så långt möjlig objektiv betraktelse av det föreliggande förslagets förhistoria och material. Ty psalmboksfrågan är icke av i går. Risker blir i närvarande läge gärna den, att varje perspektiv tappas bort — och psalmboksfrågan har ett dubbelt: ett historiskt tillbaka, ett ansvarets och förhoppningarnas framåt.

Först det karolinska enväldet gav vår svenska evangeliska kyrka en rikspsalmbok, ett nog så tankvärt faktum. Den gamla psalmboken av år 1695, Svedbergs och Spegels men ock lekmannapsalmisterna Arrhenii och Allons verk, fick göra tjänst i 124 år, i Finlands svenska kyrkodel än längre. 1700-talets vällovliga reformiver tycktes dömd till misslyckande men vändes omsider i en stormtids förliga vind och genom en ung generations samlade kraftansträngning i en skördeands glädje: Wallins verk, av Konungen gillat och stadfäst år 1819. Men så som verket under sådana tidsbetingelser vuxit fram, är det märkt av två tiders signatur. Wallin lämnade Ödmanns psalmideal och lärde sig av den ringare skaldebrodern Hedborn den äkta psalmens bibliska ton.

Men Wallin var själv alltför mycket fostrad av den klassiska diktens formella stringens, alltför mycket akademisk i håg och ton, alltför mycket av tempelskald, av retor i domkyrkostil, för att han av nyromantikens gudabenådade psalmist skulle lärt också den äkta folkliga tonen. Överhuvud vilar över verket jämnmåttets klassiska skönhetsideal, medan Wallins skaldegåva och hans suveräna ställningstagande till arvet höll verket i stort fjärran från det medelmåttigas gräns. Samuel Ödmann, som där står som typ för den äldre generationen, den av upplysningstidens optimism präglade, hade en fast grund i svensk folkfromhet av Värebygdernas sega virke, och en lärjunge till Linné förleddes inte till att be om ursäkt för sin gudstro ens i naturvetenskapernas guldålder. Psalmboken med ett fast arv från fädren men som helhet nypräglad genom Wallins, Franzéns, Geijers och Hedborns ord och anda, har också sitt samband med tidens nit för sann folkupplysning och dess utpräglade sinne för kyrkans folkuppföstrande gärning. Och likväl hade den sin exklusivitet. Den port, som kunde ha öppnats mot de innerligare fromhetsriktningarnas sångskatt, förblev oupptagen. Under 1800-talets kyrkohistoria blev det ödesdigert. Den genom väckelserörelserna även i nya former inväxande folkfromheten fick sin psalm- och sångtradition vid sidan av kyrkopsalmen med anknytning till den äldre pietismens och de herrnhutiska kretsarnas fädernearv. I den dag som är, om än i något mindre grad under senare år, torde en samling som »Sions toner» vara en verklig konkurrent till psalmboken i sådana kretsar. Det har sitt intresse att se, hur en ömsesidig utjämning skett mellan vad som länge stricte åtskildes såsom psalm och andlig sång, av var part visserligen bedömt som fromhetsdokument av prima och sekunda kvalitet allt efter traditionssammanhanget. De låg- eller rent frikyrkliga sångsamlingarna ha i stigande grad lämnat rum för kyrkans psalmskatt, och i den officiella kyrkopsalmbokens 1921 införda provisoriska tillägg, Nya Psalmer, har ett urval av äldre och nyare väckelsesång fått namn, heder och värdighet av kyrklig psalm — den levande psalmtonen behövde den icke begära.

Psalmboksfrågans aktuella skede, från kyrkomötets tillkomst år 1863 och det första kommittéarbetet av år 1889 till våra dagar, har sina extremer. Å ena sidan en hård, tvivelsutan ofta obillig kritik, å den andra en i grunden lika omotiverad okritisk beundran av Wallins verk. Dess antagande genom kungligt maktbud hade

ju en gång lett till en låt vara begränsad, så dock separatism, och de livsrörelser inom kyrkan, som med en kanske alltför vid benämning skulle kunna rymmas under namnet kyrkoförnyelsen under 1800-talet, kände ofta ett bestämt främlingskap i Wallins verk. Denna stämning klarnade till princip genom en av historiskt studium riktad syn på den verkligt gamla psalmen och blev så omformad till medvetet reformprogram. U. L. Ullman, en av de tre undertecknarna av 1889 års förslag, förenade i sin person schartauanismens krav på klarhet och äkthet även i psalmens form av kyrklig bekännelse och en hymnologs upptäckt av 1600-talet som den evangeliska psalmens guldålder, främst genom Paul Gerhardt, av Wallin otillbörligt tillbakasett. Det starka västgötska inslaget bland de i kommittéarbete och som originalförfattare verksamma psalmisterna (J. A. Eklund, S. Alin, A. F. Runstedt och Paul Nilsson; även Edvard Evers, till ostkusten transporterad bohuslänning, hade enahanda kynne) och den icke minst genom episkopatet pålitligt gammal- eller högkyrkliga prägeln i kyrkomötet garanterade en fortsatt orientering efter dessa linjer i revisionsarbetet: en påtagligt kritisk inställning om ej till Wallin själv, så till hans verk, en av hans »kyrkostil» likväl i arv tagen obenägen snävhet mot väckelsesången (den kyrkliga Lars Linderot törhända undantagen) och slutligen en markerad återgång till, med ty åtföljande efterklang av äkta evangelisk psalm, helst signerad av Luther eller Gerhardt. Men i samma mån som arbetet tycktes längs dessa linjer närma sig sin fullbordan, desto starkare växte icke minst i kulturellt-litterärt orienterade lekmannakretsar, men ingalunda endast här, kravet på större veneration för Wallin, understundom därhän, att man i princip ville binda psalmboksarbetet vid en tilläggslinje, vare sig det skedde av ekonomisk omsorg om svenska folket eller enbart konservatism eller en obestämd och förvisso utopisk förbidan av en ny Wallin. Mången, som krävde en oförändrad Wallin, och som ännu så gör t. ex. av omsorg om svenska kyrkans andliga endräkt i en söndersplittrad tid (N. D. A.), var därför ingalunda nöjd med tilläggslinjens konkreta utgestaltning genom Nya Psalmer. Det kan väl ifrågasättas, om icke dess tillskyndare, Nathan Söderblom, genom denna utväg överhuvud ville hålla vägen öppen för en ny psalmbok mer ägnad uppgiften att vara en svenska kyrkans folkbok i vår tid än det verk, som i den situationen var avsett att träda i det gamlas ställe — i varje fall ha vi all anledning vara tacksamma för den utgången då.

Den för dessa spörsmål intresserade har haft anledning förvåna sig mer än en gång sedan dess. Att någon överhuvud hade dristighet nog att efter så många sorger och bedrövelser ta upp frågan igen, att kyrkomötets förslag fann genklang hos kyrkans målsman vid Konungens rådsbord och ledde till tillkallande av biskopen Eklund som ensam sakkunnig för ärendets nya beredande och, kanske inte minst, att detta förslag, trots lovvärd önskan att ge envar sitt dock i väsentlig grad bundet vid och präglad av den tidigare kyrkliga linjen i psalmboksfrågan, mötte bestämt motstånd och även av kyrkomötet genom dess positiva ställningstagande till de fem överarbetarnas P. M. blev avfört från den vidare debatten. På två punkter, båda värda att ha i minne, är denna omsvängning inom en representativ kyrklig opinion påtaglig. Å ena sidan gäller det förhållandet till Wallin, perspektivet bakåt, präglad på en gång av pietet och radikalism, å den andra perspektivet framåt, viljan och beredvilligheten att låta en ny psalmbok, avsedd också för kommande generationers bruk, vid sitt framträdande icke vara som helhet markerad av en redan antik stiltyp utan också ha rymd och spännkraft nog att till arvet från det förgångna lägga psalmen, sjungen på vår egen tids språk och stämd i kanske förenklad, dock äkta nutidston. Man torde också kunna påstå, att kritiken, där den varit buren av saklig och sakkunnig nitälskan (jag åsyftar både Torsten Fogelqvists artiklar i D. N. och pastor Oscar Lövgrens i Sv. Morgonbladet, de senare närmast ur frikyrklig aspekt), mindre gällt principerna än den ifrågasatta följdriktigheten vid deras tillämpning.

Ur Wallins psalmbok har en dryg femtedel utgallrats. Likväl torde man, trots ett frågetecken vid kanske ett tiotal av dessa n:r, rättvisligen böra erkänna, att en så sovrad Wallinpsalmbok bör bli en bättre ärebetygelse mot hans och hans samtids insats i psalmtraditionens levande växt genom tiderna än den mekaniska men dock om viss oförmåga vittnande vidblivenheten vid det gamla utan åtskillnad. Detta faktum, att i varje fall inemot $\frac{1}{5}$ av det klassiska 500-talet psalmer utan risk till djupare förnummen förlust kan utmönstras, synes mig vara ett talande bevis på behovet av en ny, enhetlig psalmbok. Pieteten mot Wallin gäller åter ordalagen, där endast i viss utsträckning språkformer moderniserats och i något enstaka, länge omstritt fall (Ps. 86: 2) en saklig ändring föreslagits. Lyckligtvis har sovringen även ut-

sträckts att gälla Nya Psalmer, varigenom det här ingående materialets karaktär av provisorium blivit på ett önskvärt sätt markerat. Men risken att sovringen av mången förnimmes som en smärtsam operation kvarstår här med större styrka. Icke alltid är heller den bakomliggande motiveringen så genomskinlig. Vissa grupper, kyrkopsalmen, missionspsalmen och den eskatologiskt orienterade, har underkastats hård men behövlig inknappning. Reformationspsalmen har lyckligen borttagits, ty dess rätta firningsämne möter oss i psalmerna om Guds ord. Understundom har väl rädslan för efterbildning och efterklang varit nog så stark hos de sakförståndige; även om den av dem framförda motiveringen, att Nya Psalmers bestånd ännu ej så införlivats med psalmtraditionen, att det kan påräkna en dom efter samma milda mått som den gamla psalmen, synes riktig, så gäller den icke som generell regel ens för detta psalmbestånd: man tycker sig utan särskild arglistighet i tänkesättet knappast förmärka en ökad vilighet att låta den andliga visan komma med. På en punkt kunde nog pieteten här ha varit mindre: när det gäller texterna. Jag tänker på sådana fall, där som i fråga om Ingemanns »Dejlig er jorden» varianterna äro många, och man kan ifrågasätta, om icke en ny textform sådan som Linderholms (Religion och Kultur, 1933, sid. 134) varit förtjänt att föredragas.

Glädjen eller sorgen över det oväntat rikhaltiga registret av ny svensk originaldikt har något ställt i skymundan det värdefulla tillskott ur äldre tysk eller nordisk psalmskatt, som Förslaget bjuder på, dels övertaget från Eklund, dels i ännu senare bearbetning. Grundtvig, lyckligt introducerad genom Nya Psalmer, har blivit bättre representerad som både psalmist och kristen tänkare. Gustav Jensen markerar med sin tidsbestämda psalm om fädernas arv (F. 454) ett lån från systerkyrkan i väster, medan Jakob Tegengren, lekmanapsalmisten i Finlands kyrka, tyvärr med blott ett exempel får minna om frändekyrkan i öster (F. 551). Men också av klassisk trosdikt har framskaffats nyrenoverade klenoder. Man känner tacksamhet över att Gerhard Tersteegens i den kristna mystikens livsform helgjutna psalm »Gott ist gegenwärtig» kunnat föreslås i så förnämlig tolkning (F. 222). Exempelen äro icke uttömmande.

Genom Nya Psalmer gjordes också ett varsamt urval ur nyare svensk religiös originaldikt. I ett par fall har denna, även där den genom ton och innehåll i viss mån introducerat en ny stil,

tvivelsutan på de 15 åren hunnit bli omistligt införlivad med vår psalmtradition. Jag tänker på Beskows »Tränger i dolda djupen» (N. P. 501) och Liedgrens »Fader, du vars hjärta gömmer» (N. P. 584), och redan ur den synpunkten kan det nog anses diskutabelt att i Förslaget presentera dessa omgestaltade, låt vara av vederbörande författare själva. Dessa båda skalder äro i Förslaget rikligare företrädda än tidigare: bådas doppsalmer (F. 195, 196) höra till de obestriddigt värdefulla nyförvärven, Beskow har nydiktat en kallelsepsalm (F. 480) och av Liedgren möter både hans helgjutna »En dunkel örtagård jag vet» (F. 294) och den åtskilligt motsagda »Mästare, alla söka dig» (F. 295). En verklighetsmättad psalm om vardagens kallelse har Bengt E. Nyström fått ge oss (F. 562); ett inslag av den moderna tidens tankeliv och andliga problematik möter också, kanske mer diskutabelt i psalmboken, genom Gustav Thorsell (t. ex. 455, 555). Av den nu äldre generationens män möta oss biskoparna Einar Billing med den kraftmättade tröstepsalmen (F. 411) och O. Bergqvist som psalmdiktare (F. 139); teologien representeras av Em. Linderholm, icke som teolog men som kännare och känslig tolkare av tonen från den andliga visan (»Var jag går, i skogar, berg och dalar» med dess utförande som ny dikt av ett Roseniusmotiv, F. 117). Det starka inslaget från västgötabygd hos Eklund har blivit något mer allsvenskt, och det ser icke annat ut än att — som T. Fogelqvist uttryckte det — man velat låta varje svensk kyrkoprovin bli representerad genom en eller flera pastores. Att vår kyrka också äger sångare om Guds dråpliga verk, visste vi förut: namn som Sam. Gabrielsson, Olle Arbman och Nils Bolander vare här nämnda utan avsedd rangordning. Till dem har i Förslaget slutit sig som en ung hövding Stockholmsprästen Anders Frostenson, bördig från Nordskåne. Ett fulltonigt religiöst innehåll möter här, en lågmäld men aktuell nutidsförkunnelse i utpräglad enkel, nära nog konstlös form. Kanske ovanan vid denna extremt nya psalmtyp är orsaken till, att man tycker sig få en väl rikligt tillmätt lott härav genom hans icke mindre än 19 nummer. Men stilen har väl den som all annan sina risker och sin svaghet: den tål måhända icke upprepning så som här. Å andra sidan kan det vitsordas, att dess svaghet icke kan anses bero av en tillkonstling, en teologisering eller lyrisk subjektivism, som nog annorstädes spåras och stör i vissa nyförvärv, i psalmboksdebatten redan vederbörligen uppmärksammade nära nog till

leda. Trots sina obestridliga förtjänster kan m. a. o. det föreslagna verket icke sägas ha nått det fulländades mått. Men en fast grund synes dock lagd, om vilken man bör ha anledning hoppas, att den skall visa sig bärkraftig nog att åt vår kyrka skänka en ny psalmbok inom överskådlig tid, ty det vore en falsk pietet att icke låta fädrens verk förmeras och förkovras. Det gäller icke längre detta krav blott om nya ämnen för psalm och sång; det gäller också ny psalm till centrala kristna ämnen. När det nya Förslaget gett oss Beskows »Döden haver hårt betagit» bland påskpsalmerna (F. 114), Nathan Söderbloms »Se kärlet brast, och oljan är utgjuten» (F. 71) och Ragnar Jändels »Herre, jag har hört din stämma» (F. 73) bland passionspsalmerna, så markerar även nyorienteringen, linjen framåt, så positiva ting, att även det alltmer måste te sig som ett nog så ofrånkomligt motiv till en ny psalmbok: att icke låta den nya psalmen, som redan lever ibland oss, längre stanna allenast vid kyrkporten. Ty först därinne, i tempelkor, blir det nya rätt provat, om det har den rätta halten att lödas samman med den av traditionens bruk helgade psalmen som en ny, levande länk i församlingens skatt av äkta psalm.
